

Annotation

Angelova A. O. Old age in the Japanese religious tradition. This publication considers the conception of old age formed in the traditional Japanese society under the influence of indigenous Shinto beliefs, defines the role of the cult of ancestors and the content of the canon of filial piety, exposes religious motives of gerontocratic attitude to physicality and social hierarchy, as well as the specifics of the sacralization of the last period of life.

Key words: gerontosophie, Shintoism.

Василенко В.С.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

**СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ІСЛАМСЬКОЇ ОСВІТИ
(релігієзнавчий аспект)**

Стаття присвячена аналізу особливостей ісламської освіти як цілісної системи, її змісту, форм організації та освітніх закладів. В статті показується вплив на становлення і розвиток ісламської освіти філософсько-педагогічної спадщини; розкривається місце і значення освіти та виховання в ісламі, аналізуються основні аспекти релігійного виховання. Також, в статті досліджується процес становлення та розвитку ісламської освіти в Східному регіоні (ісламський світ).

Ключові слова: ісламська освіта, виховання, китаб, медресе, мактаб, мектеб, кутаб.

В релігієзнавстві питання освіти не є пріоритетним, оскільки воно знаходиться на периферії від основних проблем релігієзнавства, а саме: походження релігії, її функціонування в різних організаціях соціуму, психологічні виміри, часові та просторові показники. Тоді як освіта в релігії та релігія в освіті є питаннями соціології релігії та психології релігії, де йде мова про доцільність поєднання або роз'єднання цих двох сфер людського буття та діяльності. Саме тому дослідник має шукати відповіді з мультидисциплінарної позиції – філософської, історичної, педагогічної та психологічної.

Таким чином, постають актуальними дослідження феномену ісламської освіти у світі, оскільки релігійна освіта в сучасному суспільстві надається з метою підвищення рівня і якості знань людини про релігію, а також для задоволення потреб людини в особистісному розвитку, духовно-моральному просвітництві, потреб релігійних об'єднань у підготовці відповідних служителів і працівників, потреб суспільства і держави в збереженні і розвитку культури, культурних традицій та особливостей народів.

Аналіз публікацій та досліджень.

Вивчення мусульманської освіти є досить новою і майже не розробленою темою.

Що стосується джерельної бази, потрібно відмітити, що в основній своїй масі той чи інший аспект ісламської освіти розкривається здебільшого в статтях, тобто в роботах, які носять характер розробки.

Часткові спроби розробки подібної проблематики зустрічаються в працях зарубіжних авторів: В.О. Бобровнікової, С.А. Мелькова, М.М. Омарової, О.Г. Шапієвої, А.А. Ярликапова, Г. Ю. Хабібулліна та ін.

Зарубіжні автори приділяють увагу вивченню освіти в мусульманських країнах. Тут слід виділити праці Ю.А. Лі, К.І. Полякова, Р.М. Шарипової та ін. Проте комплексне вивчення становлення і розвитку мусульманської освіти в сучасній Україні, а також вплив на цей процес мусульманських країн, ще належить реалізувати українським дослідникам. Г.Ю. Хабібулліна в праці «Ісламська освіта», «Модернізація освіти на мусульманському Сході» розкриває основні принципи та функції ісламської освіти, а також розкриває значення знання та навчання з ісламської точки зору. С. Валянський, Д. Калюжний «З історії освіти. Освіта в країнах Сходу» розкривають специфіку ісламської освіти в країнах Сходу, історію становлення та розвитку. Праця В.В. Бартольда «Роботи по історії ісламу і Арабського халіфату» дозволяє здійснити системний аналіз історії ісламу, що в свою чергу дає уявлення про розвиток ісламської освіти. В праці Ж. Делану «Деякі аспекти відродження ісламу в Росії. Мусульманський реформізм в арабомовних країнах (1800-1940) // Іслам у татарському світі: історія і сучасність», розкривається питання проблем ісламської освіти та її реформ. Д.Б. Добродеев в праці «Освіта і наука// Арабська республіка Єгипет» характеризує стан освіти в арабській республіці, сучасну модель ісламської освіти з її проблемами та можливими шляхами вирішення. **Р.Ф. Абазов, А.Ф. Абазова в праці «Ісламські університети і реформування системи вищої освіти у мусульманському світі» характеризують основні проблеми вищої ісламської освіти та надають перспективні шляхи подолання цих проблем.** В статті Р. Амірханова «Система конфесійної освіти у татар: становлення і форми функціонування» аналізується змістова компонента ісламської освіти татар. В статті Р. Валіуллін «Підручники для татарських мектебе і медресе і їх роль в розвитку національної освіти» аналізується практична роль спеціалізованої релігійної освітньої літератури для мектебе та медресе, та якісно-кількісний стан даної літератури. Стаття Ю.А. Лі «Державна політика Туреччини у сфері релігійної освіти» розкриває зміст ісламської освіти в Туреччині, також позиції та дії держави в сфері релігійної освіти.

Історію становлення, розвитку та сучасний стан Ісламського університету Аль-Азгар розглядає в своїй праці К.І. Поляків «Ісламський університет Аль-Азгар: традиції і сучасність». Р.М. Шарипова в праці «Концепції «національної освіти» в мусульманських країнах. Співвідношення ісламу і секуляризму» аналізує відмінності в структурній та змістовій частині ісламської освіти в мусульманських країнах. В іншій своїй праці «Ісламські концепції освіти. Соціальний вигляд Сходу і порівняльні дослідження.» автор розглядає різновиди ісламських концепцій освіти, надає їхню змістову характеристику.

Ще одна праця Шарипової Р.М. «*Поєднання релігійного і світського в сучасних арабських теоріях мусульманського виховання і освіти*» присвячена аналізу та компаративістичці підходів до змістової компоненти ісламської освіти і виховання. В парці І.В. Метлик «Релігія і освіта в світській школі» аналізується співвідношення релігії та

освіти, їх взаємовідношення в межах світської школи, а також якісну характеристику викладання релігії в школі. Ісмаїл Гаспринський в праці «Російське мусульманство. Думки, нотатки та спостереження мусульманина» розкриває концепцію знання, освіти і виховання в ісламі. Зокрема, автор пише про велику роль сім'ї, а також батька й матері в процесі розвитку і становлення дитини як особистості. Праця Сейд Мухаммад Нікіб аль-Атас «Концепція освіти в ісламі. Основи побудови ісламської філософії освіти» присвячена аналізу системи ісламської освіти та основних підходів до створення філософії ісламської освіти.

В Корані як першоджерелі ісламу є посилання на значення освіти, освіченості якої мала б досягати людина.

Вивченню особливостей освіти в сучасних ісламських країнах приділяють увагу зарубіжні мусульманські автори.

Чималий інтерес, в плані осмислення можливих перспектив мусульманської освіти, представляють роботи західних учених З. Бжезинського, І. Валлерстайна, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона та ін.

Більш повне уявлення про іслам, як релігійно-філософську і політичну доктрину, сформувалося в результаті ознайомлення з роботами знаменитих мусульманських філософів: аль-Ашари, аль-Газалі, Ібн Рушда, Ібн Сіні, Ібн Халдуна та ін. Важливим в розумінні витоків ісламського радикалізму стало вивчення поглядів Мухаммада Ібн-абд-аль-Ваххаба і його послідовників: аль-Маудуді, С. Кутба, аз-Завахірі, аз-Заркаві та ін.

Мета статті – здійснити цілісний аналіз феномену ісламської освіти як системи релігійних ідей, цінностей та переконань в її освітньому вимірі та виявити основні вектори її розвитку.

Основна частина

Місце та значення освіти та виховання в ісламі

Перш ніж перейти до розгляду ісламської освіти потрібно досить ґрунтовно розглянути виникнення та становлення цієї освіти в цілому. Слід відмітити й той факт, що визначна роль ісламу як для історії, культури, так і для освіти не ставиться під сумнів. Іслам з повагою відноситься до науки і освіти, високо цінує вчених людей та безпосереднє заняття наукою. Проблеми освіти в мусульманських країнах носять ключовий характер для вирішення питань розуміння положення сучасного світу [2, с. 283].

У Корані сказано: «Бог доставить високу міру тим з вас, які вірують і отримали пізнання» [9, Коран, сура 58, аят 12]; «Скажи: ті, що знають і не знають чи дорівнюють одні іншим. Нехай про це роздумують люди розсудливі» [9, Коран, сура 39, аят 12], [10]. Про це свідчать і хадиси (вислову пророка Мухаммада: «Розум без освіти все одно, що тіло без душі. Слава полягає зовсім не в багатстві, а в знанні». Співрозмовник Мухаммада Анас передає від імені самого пророка: «Шукання науки (гильм) обов'язкове для кожного мусульманина і для кожної мусульманки. Шукайте вчення від колиски до могили. Шукайте науку, навіть якщо б вона знаходилася в землі Китаю ... хто хоче блаженства обох світів, нехай шукає його у вченні і знанні» [6, с. 5].

Взагалі, за ісламською традицією навчання безумовно починалося в сім'ї. Важливою віхою такого навчання була церемонія бісмаллах: після досягнення віку в чотири роки,

чотири місяці і чотири дні дитина повинна була вимовити молитовне бісмаллах і декілька віршів з Корану [7, с. 12].

В ісламі в процесі виховання враховуються наступні аспекти.

1. Релігійний. Тут мається на увазі залучення дитини з самого народження до іману, навчання його основам ісламу і шаріату.

2. Етичний. Цей аспект має на увазі комплекс морально-етичних принципів, які необхідно прищепити дитині з раннього дитинства. Ці принципи повинні стати стрижнем психологічної, моральної особистості.

3. Фізичний. Завдання цього аспекту виховання полягає у формуванні сильної, міцної, здорової людини, яка повинна переживати радість і задоволення від тієї користі, яку він приносить своїй сім'ї і суспільству.

Фізичне виховання направлене на вдосконалення організму, зміцнення імунітету, попередження захворювань. Здоров'я, з погляду ісламу, одна з найбільших милостей Аллаха. Іслам рекомендує укріплювати і зберігати тілесне здоров'я за допомогою фізичних вправ, спортивних ігор і тренувань.

4. Інтелектуальний. Ця сторона виховання не менш важлива, чим попередні. Інтелектуальне виховання формує у дитини прагнення до збагнення наук і пізнанню навколишнього світу. Головні зусилля необхідно прикласти до оволодіння релігійними знаннями, що допомагають досягти спокою і щастя на цьому і тому світі.

5. Психологічний. Цей аспект має на увазі виховання здорової, стійкої психіки, проявом якої у дитяти є сміливість, самостійність, прагнення до досконалості, добра, любові.

При правильному психологічному вихованні дитина стає невразлива до ненависті, заздрощів або неприязні і позбавляється відчуття страху перед будь – ким, окрім Аллаха.

6. Соціальний. Завдання цього аспекту – привчити дитину дотримуватися суспільних норм поведінки. Одним з його основоположних принципів є неухильне дотримання важливим правилам людського суспільства. Необхідно з раннього дитинства формувати в дитині уміння і навички встановлення соціальних контактів і зв'язків. При цьому потрібно орієнтуватися на модель поведінки, запропоновану Пророком Мухаммадом: «Підтримуй стосунки з тим, хто пориває їх з тобою, давай тому, хто відмовляє тобі, і прощай тому, хто гнобить тебе».

7. Статевий. Цей вид виховання має на увазі освіту дитини в питаннях статі. Він включає роз'яснення суті взаємин між чоловіком і жінкою, інстинкту продовження роду і інших питань, пов'язаних з шлюбом. Мета статевого виховання – перш за все фізичне і моральне здоров'я дитини, а також його освіта в області дозволеного і забороненого в цій сфері людського життя. [12, с. 72-73].

Такі основні традиції ісламського виховання, і досвід мусульманських країн переконливо показує його благодетельність і ефективність.

Філософія ісламського виховання – це формування високоосвічених, морально стійких, корисних для держави громадян. Саме тому в мусульманських сім'ях вихованню дітей відводиться провідна роль.

Отже, розуміння моралі і моральності в мусульманській сім'ї досить глибинне. І виховання підростаючого покоління відбувається саме на їх основі. Слід зазначити й той

факт, що формування внутрішнього духовного світу дитини починається із створення сім'ї – її батька і матері.

Пророк Мухаммад досить багато і різноманітно говорив про знання. Арабське слово «ілім» зустрічається в Корані близько 750 разів. Під «ілімом» розумілося засвоєння ісламських традицій, містичне осяяння, розуміння за допомогою логічного судження і енциклопедична обізнаність. Правильне пізнання було немислиме без вивчення арабської мови (мови Корану і хадисів) і тісного зв'язку між наукою і дією. [11, с. 56-61].

Усьому, окрім містичного осяяння, навчала традиційна ісламська школа, яка до самого останнього часу зберігала двоступінчасту структуру: спершу початкове училище, потім медресе. Ті, хто бажав продовжити богословську або філософську освіту після медресе, вже шукали собі наставника – муаталліма. Слід відмітити й той факт, що роль вчителя в мусульманських країнах взагалі дуже велика, але особливо вона зростає в суфійських орденах, адже у рамках суфійської традиції сокровенне, внутрішнє знання можна передати тільки з вуст у уста, від наставника до учня. Якщо досліджувати біографію будь-якого визначного мусульманського діяча, ми завжди знайдемо імена не лише його батьків, але і його учителів.

Готовність мусульман до освоєння і поширення знань, хадисів пророка, що спонукали мусульман до пошуку і освоєння наук, стало причиною потужного наукового руху у ісламському світі. Першим кроком в цьому напрямі було переклад грецьких наукових робіт і поширення наук, що беруть початок в Греції. Традиції грецьких, індійських і іранських наук, передані в перекладах, відкрили перед мусульманами нові парадигми думки і освіти.

Мусульманське богослов'я і законодавство створювалися в VIII столітті, на берегах Тигра і Євфрату, в Куфі і Басрі. Ці два міста стали осередком жвавої наукової діяльності, в обох містах були школи граматик і філологів, був складений великий словник арабської мови. Власне, з цього словника можна черпати дуже важливі відомості про класифікацію наук.

Слід зауважити, що такі успіхи в науці не могли не відбитися на освітньому рівні суспільства. Згадаємо імена: мислитель-філософ Кінді (пом. 873); математик Мухаммад ібн Муса аль-Хорезмі (пом. 847), автор праць по алгебрі і арифметиці; астроном Ахмед аль-Фергані (пом. 861); філософ Абу Наср аль-Фарабі (пом. 950 р.); різнобічний учений і в той же час поет, ібн Сіна (980 – 1037); математик і астроном аль-Баттані (пом. 929), з ім'ям якого пов'язані перші відомості про тригонометричні функції, що проникли в Європу та інші»[4, с. 79].

Через відношення до науки і освіти, вчених людей і занять наукою затверджувалася пошана до знань, до книги. Досить поширена була традиція переписування рукописів каліграфами, що закріпилася ще у середньовіччі. Цьому мистецтву навчали в кожному учбовому закладі. Книжкові «ательє» були розкидані по всьому мусульманському Сходу, наприклад, існувало в Герате в XIV – XV століттях, вирізняючись численністю «штату». Тісне спілкування між різними областями мусульманського світу сприяло швидкій передачі культурних цінностей.

Становлення та розвиток ісламської освіти в Східному регіоні (ісламський світ)

Розвиток педагогічної думки у великому регіоні (Іран, частина Середньої Азії, Сирія, Єгипет і Північна Африка) з VII-VIII століть характеризується впливом ісламу. Духовні цінності, що знаходяться в Корані, визначали релігійні і моральні принципи виховання і освіти.

У еволюції ісламської освіти можна виділити помітний ряд етапів. У ранню епоху (VII-X століття) проблема виховання не розглядалася як основна чи значуща. Перші спеціальні трактати по вихованню з'явилися в XI столітті (Авіценна, Абу Хамід Аль-Газамі і інші) [1, с. 123].

Історики стверджують, що IX-XII століття виявилися своєрідним «східним Ренесансом» – арабо-мусульманські вчені почали досить серйозно та глибинно вивчати філософсько-педагогічну спадщину античності. У цей період основним завданням виховання стало набуття людиною високих духовних і моральних якостей [2, с. 98].

Самі ж мислителі арабського Сходу були прикладом гармонійного розвитку. Зокрема, можемо привести в приклад наступних: вчений-енциклопедист ісламського світу, засновник арабської філософії Абу-Юсуф Якуб ібн-Ісхак Кінді (801-873) – він висунув концепцію чотирьох видів інтелекту: актуального, потенційного, придбаного і такого, що проявляється; аль-Фарабі (870-950) – глибоко і оригінально розглянув ряд сутнісних педагогічних проблем, стверджував, що лише божевільні можуть вважати вище благо, що знаходиться поза існуючим світом. Мета виховання, по Фарабі, – підвести людину до цього блага через заохочення прагнення здійснювати добрі справи, причому усвідомити, що саме є добрим або злим, допомагають знання. Також, запропонував систему прийомів виховання доброчесностей: «жорсткі» і «м'які» прийоми (якщо вихованець проявляє бажання вчитися, працювати і здійснювати добрі вчинки, доречні м'які методи; якщо ж він злісний, недбайливий, примхливий, – цілком виправдані покарання, «жорстке» виховання); арабський письменник Мухаммад Ібн Сухнун (817-880) в трактаті «Поведінка вчителя» радив наставникам уникати запальності, не перетворювати фізичне покарання на побиття. Так, відповідно до традиції число ударів обмежувалося трьома. Підкреслювалася неприпустимість фізичного покарання дітей до 10 років, доручення старшому учневі карати товаришів; аль-Біруні (970-1048) – більш ніж в ста п'ятдесяти трактатах мислителя Сходу, в великій чисельності розкидані нові для того часу педагогічні ідеї таких, як наочність і системність, розвиток пізнавальних інтересів навчання; Ібн Сіна або Авіценна (980-1037) – займався викладанням, і в безлічі робіт писав про всеосяжне виховання і розвиток, засобами яких повинні стати передусім музика, поезія, філософія, вважав необхідним організацію спільної учбової діяльності з внесенням в процес навчання духу суперництва. Основою освіти вважав оволодіння читанням і письмом. Загальний розвиток повинен був передувати професійному навчанню; як тільки підліток опановує грамоту, його слід готувати до майбутньої професії (наприклад, учити складати звітність і інші документи), потім потрібно було вводити власне в професію: підліток повинен почати працювати і заробляти; аль-Газалі Мухаммад (1056/59-1111) – займався проблемами виховання; чотиритомний компендіум вченого «Воскресіння наук про віру» присвячений, зокрема, розвитку людських здібностей, прийомам спостереження за дітьми з метою їх виховання. Аль-Газалі

вказував на необхідність з раннього віку привчати дитину уникати надмірностей, учити умінню поводитися за столом, непримхливості в побуті, гартуванню шляхом фізичних вправ. Моральний початок, на думку вченого, формується одночасно за допомогою наслідування мудрих наставників і самовиховання. Під час освіти, укріплення інтелекту збільшується та актуалізується роль самовиховання. Щоб долати моральні вади, потрібні Божа допомога, довготерпіння і постійні душевні зусилля. Тілесні покарання аль-Газалі не засуджував, але вказував, що захоплюватися ними не слід. Карати потрібно наодинці, щоб не принизити дитину у власних очах і очах оточення; Ібн Бїйджа (кінець XI століття – 1139 рік) в трактатах по психології, логіці і етиці увага в основному зосереджена на темі морального самовдосконалення – одна з постійних, ведучих тем у східних філософів; Популяризатор аристотелізму і оригінальний учений з Андалузії Ібн Рушд (Аверройс) відомий передусім завдяки трактату «Система доказів», був послідовним раціоналістом, обґрунтовував важливі дидактичні принципи свідомості, науковості, наочності в педагогіці; Різноманітні ідеї про виховання і освіту містяться в трактатах іранського філософа Насіреддіна Туей (1202-1273) «Навчання мудрості», «Книга мудрості», «Про виховання тих, що навчаються», «Повчання, що навчається на шляху навчання» і інших; Абдуррахман Ібн Халдун (1332-1406) – наголошував, що слід уникати вивчення одночасно декількох предметів, а навчати так, щоб учні переходили від одного предмету до іншого: спочатку дати короткий нарис предмету, потім зосередитися на деталях, а у результаті розглянути неясне і спірне. Навчання повинне ускладнюватися поступово, інакше учень відчуватиме стомлення і ніяковіття, втратить надію опанувати знання. На вищому ступені освіти найбільш ефективним прийомом навчання Ібн Халдун називав дискусії. Також, підтримував давній звичай набувати знання в подорожах, спілкуючись з багатьма мудрими вчителями. Ібн Халдун відкидав традицію починати навчання з Корану (точніше говорив, що починати з вивчення арабської мови і літератури). Він писав, що малі діти не в змозі зрозуміти Коран, тому, щоб змусити їх вчитися, удаються до насильства, а насильство залякує, пригнічує самостійність, породжує брехливість [8, с. 79-87].

Отже, зважаючи на таку філософсько-педагогічну спадщину, не можна не відмітити вплив на становлення і розвиток ісламської освіти.

Освіта в тогочасному ісламському світі ділилася на два рівні (у деяких країнах були непринципові відмінності). У містах і великих селищах існували приватні релігійні школи початкового навчання (кітаб). Вчитель домовлявся з батьками учнів про плату, зазвичай невисоку. Заняття проходили в мечетях, рідше – в будинку або крамниці (принаймні, до XII століття школи не мали особливих приміщень). Вчителеві допомагали старші учні. Вчилися шість днів в тиждень (окрім п'ятниці), вранці по середах і четвергах повторювали пройдене. Дітей навчали арабській грамоті, ґрунтуючись на читанні і запам'ятовуванні текстів Корану. Застосовувалися також диктанти. Дотримання в освіті «ісламської спрямованості» процесу контролювала місцева духовна і світська влада [3, с. 157-163].

Основну частину учнів складали діти ремісників, торговців, заможних селян. Феодальна верхівка вважала за краще наймати домашніх учителів; в цьому випадку освіта включала не лише читання, письмо і арифметику, але також арабську граматику і літературу, і доповнювалося вивченням історії, привчанням до хороших манер,

фізичними і військовими вправами (плавання, верхова їзда, стрільба з луку і тому подібне).

Навчання ж на другому (вищому) рівні освіти найчастіше відбувалося в мечетях, зазвичай зі світанку до полудня. У великих мечетях могли займатися десятки учнівських груп – кіл: викладач, притулившись до стіни, сидів на килимі в колі учнів.

Програма ділилася на два цикли предметів: традиційні і раціональні. До першого циклу відносилися релігійні дисципліни (тлумачення Корану, інтерпретація подань про життя пророка Мухаммада, мусульманське право, богослов'я), сюди ж відносилися арабська філологія і риторика. У другий цикл входили каліграфія, логіка, математика, астрономія, правила поведінки, медицина і інші природні науки у їх безпосередньому зв'язку з філософськими концепціями аристотелізму.

Головними методами навчання на другому рівні освіти були читання і коментування різноманітної літератури. Учні під керівництвом наставника вивчали найбільш авторитетні твори по тому або іншому предмету, причому зазвичай учень читав, а викладач переривав його читання коментарями. Іноді коментарі переходили в розгорнуту лекцію. Студенти вели конспекти, а спеціальні глашатаї час від часу голосно повторювали те, що учитель вважав найбільш важливим. Глашатаї виконували також роль репетиторів і контролерів.

Загалом, влада мало втручалася в організацію вищої освіти. Лише у деяких місцях (Багдаді і Єгипті) стежила за дотриманням ортодоксального ісламу в процесі такої освіти.

Помітні зміни в організації процесу освіти сталися в XI – XII століттях, коли з'явилися нові учбові заклади – медресе. Перша подібна школа була створена в 1055 році в Багдаді, а потім медресе поширилися по всьому ісламському світу. Найзнаменитішими були медресе Нізамейї в Багдаді, її заснував в 1067 році політичний діяч аль-Мульк. [5, с. 357-378].

Найбільш відомими і авторитетними у мусульманському світі вважаються медресе Бейт аль-Хікма (IX ст.), аль-Каравійя (IX ст.), аль-Азгар (X ст.), аль-Нізамійя (XI ст.) і аль-Мустансірійя (XIII ст.), кожне з них було відоме по-своєму. Якщо говорити про вплив даних закладів на європейську систему освіти, то потрібно зазначити той факт, що медресе мусульманських народів зробили помітний вплив на виникнення системи коледжів і навіть університетів по всій Європі. Це відноситься до ранньої історії подібних учбових закладів, тобто до XII ст. Як стверджує відомий персидський дослідник історії ісламу Абдул Хусейн Зарринкуб, прадавня в Європі вища школа – університет Салерно в Італії – була створена і функціонувала не без впливу ісламських медресе. Інші великі вищі школи в Європі, такі як університети в Болоньї, Парижі, Монпельє і Оксфорді, з'явилися після XII століття, тобто набагато пізніше ісламських медресе [2, с. 187].

Безумовно, медресе мали свій статут і статус приватних учбових закладів і існували на засоби багатих меценатів. Учні забезпечувалися харчуванням, житлом, окремими залами для додаткових занять і молитви. Тому кожна подібна школа була своєрідним «комплексом», і складалася з мечеті, учбових класів, житлових кімнат, бібліотеки, кухні і лазні. Деякі ж школи, понад це, мали при собі стадіони для фізичних занять учнів на відкритому повітрі. Причому усім цим учні забезпечувалися абсолютно безкоштовно.

Вчителям в цих школах надавалася дуже висока регулярна заробітна плата, а також спеціальна уніформа, яка підкреслювала їх високе становище в очах мусульман, як володарів знання. Цей одяг складався з просторої накидки і чотирикутного головного убору з пензликом. Згодом такий крій одягу повністю перейняли західні школи і університети у учителів шкіл Андалусії. Сьогодні ж ця форма відома всьому світу як почесна мантія вчених європейських університетів [1, с. 98].

Подібна схема організації шкільного навчання поширилася по всьому ісламському світу і збереглася до сьогоднішнього дня. Найбільш відомими школами подібного типу були школа «ан-Нурійя», заснована Нуруддіном Шахідом в Дамаску, учбовий комплекс «аль-Азгар», зведений Джоухаром Сицилійським в Каїрі, а також школа «ан-Нізамійя» в Багдаді. [13, с. 79].

Щодо змістового наповнення навчання, то в медресе давали не лише релігійну, але і світську освіту. Спочатку в них вивчали граматику, право, філософію, але поступово програма розширювалася: стали вивчати праці еллінських, іранських і індійських авторів, вивчали учбову літературу всього тодішнього цивілізованого світу.

Типологія системи освіти у ісламському світі не виключала особливостей в окремих регіонах і країнах. Так, в Ірані до X століття разом з арабсько-граматичною школою мактаб вже існувала школа персидського напрямку – куттаб, де вивчали іранську історію і літературу.

Таким чином, можемо відмітити, що стан ісламської освіти в період її становлення та розвитку перебував на високому рівні, цьому сприяв цілий ряд чинників: економічний, соціальний, політичний, релігійний, культурний.

Висновки:

Проаналізувавши основні джерела та літературу з проблем дослідження освіти в ісламі ми дійшли висновку, що дана проблема ґрунтовно досліджена та широко висвітлена в працях переважно зарубіжних філософів, богословів та релігієзнавців. Що стосується стану дослідженості проблеми ісламської освіти в Україні, слід констатувати, що вона знаходиться в стані розробки, тобто майже не досліджена.

З'ясувавши особливості ісламської освіти як цілісної системи, ми дійшли висновку, що під ісламською освітою слід розуміти сімейне навчання і виховання на традиційних духовних основах релігії іслам, вивчення і збереження культурної спадщини мусульманських народів і професійну освіту, яка має на увазі підготовку мусульманських священнослужителів. Основними суб'єктами в системі освіти є особа, сім'я, община і учбові заклади.

Щодо самої системи ісламської освіти, то вона має досить струнку, нерозривну структуру, що включає в себе: сімейну освіту; початкові школи (мектеби); середні школи (медресе); вищі учбові заклади (ісламські коледжі, інститути, університети); короткострокові курси підвищення кваліфікації при ісламських університетах, додаткову освіту (дворічні курси, гуртки, центри навчання, літні курси). Ісламська освіта реалізується у рамках системи освіти Духовного управління мусульман у вищих і середніх професійних і в додаткових, вечірніх, недільних школах при мечеті, а також в сім'ї.

Таким чином, проаналізувавши основні характеристики ісламської освіти ми виокремили структурну компоненту. Отже, по суті концепція ісламської освіти зводиться

до рівнів (дошкільний; початковий; середній; середньо-спеціальний; вищий; світська вища освіта з ісламським компонентом; після вузівська освіта;), форм (очна; заочна; вечірня; недільна; дистанційна) та установ ісламської освіти (університет; інститут; коледж (медресе); недільна школа (мактаб, мектеб).

Саме тому, піднята в роботі тема ісламської освіти в Україні залишається актуальною та перспективною в плані її детального аналізу та розробки.

Література:

1. *Аль-Атмас М. Н.* Введение в метафизику ислама / Н. М. Аль-Атмас; [Пер. с англ.; под ред. Кямилева С. Х., Ибрагима Т. К.] – М.: 2001. – 457 с.
2. *Аль-Атмас Никыб С.М.* Концепция учебы в Исламе / Никыб С.М. Аль-Атмас . – Коала-Лумпур: ISTAS, 1990. – 290 с.
3. *Аль-Атмас Сейд Мухаммад Никыб.* Концепция образования в исламе. Основы построения исламской философии образования / Сейд Мухаммад Никыб Аль-Атмас ; [Пер. с англ.; под ред. Кямилева С. Х.] – М.: 2000. – 213 с.
4. *Аль-Маудуди.* Мы и западная цивилизация. / Аль-Маудуди. – М.: ТВИС при участии Центра исламской культуры "Захра" и Комитету мусульман Азии в Кувейте, 1993. – С. 5, 174.
5. *Бартольд В.В.* Работы по истории ислама и Арабского халифата / В.В. Бартольд . – М.: ВОСТОЧНАЯ ЛИТЕРАТУРА, 2002. – 784с.
6. *Баязитов А.* Отношения Ислама к науке и иноверам. / А. Баязитов – Спб, 1887. – С.22.
7. *Ганкевич В. Ю.* Очерки истории крымскотатарского народного образования (реформирование этноконфессиональных учебных заведений мусульман в Таврической Губернии в XIX - начале XX в.) / В.Ю. Ганкевич. – Симферополь: Таврия, 1997. – 162 с.
8. *Добродеев Д.Б.* Образование и наука: Арабская республика Египет. Справочник. / Д.Б. Добродеев . – М.: 1990. – С. 259.
9. *Коран* [перевод и комментарии Крачковского И.Ю.] / Коран – Баку: Язычы, 1990. – 744 с.
10. *Крымский А.* Школа, образование и литература у российских мусульман / А. Крымский – К.: 1922. – С. 1-23.
11. *Харисов Л.А.* Ислам: воспитание и образование [О воспитательном потенциале ислама] / Л.А. Харисов // Педагогика. – 2001. – №8. – С. 56-61.
12. *Шамма Фреда.* Исламское воспитание детей / Фреда Шамма. – М.: Московский центр Карнеги, 2002. – 190 с.
13. *Шарипова Р.М.* Сочетание религиозного и светского в современных арабских теориях мусульманского воспитания и образования / Р.М. Шарипова // Религия и секуляризм на Востоке. – М.: Наука, 1993. – С. 140.

A n n o t a t i o n

Vasylenko Victoria «STRUCTURAL ANALYSIS Islamic education (religion aspects)»

The article analyzes the characteristics of Islamic education as an integrated system, its content, forms of organization and educational institutions. The paper shows the impact on the formation and development of Islamic philosophy of education and educational heritage, discloses the place and importance of education and training in Islam, analyzes the key aspects of religious education. Also, the article examines the formation and development of Islamic education in the eastern region (the Islamic world).

Keywords: *islamic education, training, kitab, madrassas, maktab, secular, qutab.*